

Kama Kaido: uma keele ja kultuuri alalõhoitminõ om mi kõigi ütime asi

Kae lk 2

Pilte Võro instituudi sünnüpääväpidolt

Kae lk 3

Viguridõga jutt tsianaha vidämisest

Kae lk 4

9 7714061922005

Savvusanna loetas kokko

UL

Vana-Võromaa savvusannu kuuntüükogo iistvõtmisõl naas keväjädsel käänpääväl pääle savvusannu kokkolugõminõ. Priitahtligu ülelugõmisõ kampaaniaga om plaanin saia teedüst kõigi savvusannu kotsilõ, miä Eestin omma, ja uuri, määndsen saisun omma savvusanna kombõ nii Vanal Võromaal ku muial Eestin.

«Sannalda kombõ ei püsü, tuuperäst olõmi võtnu ette savvusanna kokko lukõ niimuudu, et savvusanna perrerahvas and esi umast sannast teedä,» seletäs sannu ülelugõmist Mooska talo pernaanõ Veeroja Eda. Timä sõnnu perrä om ülelugõminõ lihtsä: «Lugõmisõl saa vanõmb põlvkund, kinkal om inämb tiidmiisi savvusannast, appi võtta latsõ ja latsõlatsõ, kiä mõistva parõmbalõ nutitelefonitarvita. Ütenkuun saa sanna mano minnä, tetä sannast pilte, kõnõlda sanna saamisõ luku ja juttõ sannan käümisest. Tollõ tiidmisega saa ankeedin vastussõ kirja panda, neo läbi võrgu är saata ja omgi tettü!»

Savvusannu kokkolugõmisõ üts härgütäjä Puksingu Marko seletäs mano, et olnu väega vaia periselt teedä saia, ku pallo taad kultuuriväärtüst Eestimaa pääl iks alalõ om. «Kiäki tuud parhilla ei tiia. Esi olõ sanna-umanik, käü sannan siin ja sääl, sõida Eestit pite ümbre, näe õks, et Lõunõ-Eestin om

RAHMANI JANI PILT

Savvusannu kokkolugõmisõ üts härgütäjä Puksingu Marko.

rohkõmb ja esieränis tan Võro nukan. A täpset tiidmist ei olõ,» seletäs tä. Nii omgi no kokko säet vastamisleht, kon om sanna kotsilõ umajago küsümüisi. «A nuu omma lühkü ja ei massa pelädä, et puul päivä är lätt: nuu saava õks paari minotiga vastatus,» julgustas Puksingu Marko sannaumanikkõ.

Pelädä ei massa tuud kah, et kõik sanna kohegi avaligult vällä pandas. «Ku inemine ei taha, sis timä sanna avaligu kaardi pääle ei panta. A uurjilõ om teedüs nätä ja noidõ perrä saa kombidõ püsümist hinna-da,» seletäs Puksing.

Sannu ülelugõmisõ teedüs

koratas kokko teedüskokko, midä hoitas Võro instituudin. Ülelugõmisõ kaardijaon tetäs kuuntüüd Maa- ja Ruumiammotiga. Päält elektroonilidsõ vastamislehe om võimalik küsümüisile vastada ka paprõ pääl vai e-postiga vastussit saatõn.

Savvusannu ülelugõmisõ edimäne jago loodõtas är tetä poolõ aastaga. Päält tuud kaias, kuis lugõminõ om lännü, ja tetäs arvada mõnõl puul viil välätõid. «Päält kümne aasta omma mi kandi sannakombõ olnu UNESCOn. Loodami ülelugõmisõga teedä saia, mis sais meil seo väärtüsligu huunõga om,» ütles Puksingu Marko.

Täpsempä teedüst savvusannu kokkolugõmisõ kotsilõ saa kodolehe savvusann.ee päält. Seo kruutkuud vii õkva savvusannu kokkolugõmisõ vastamislehe mano.

RAHMANI JANI PILT

Mälehtedi Tiganigu Aadamat, Võromaa ja Võro liina äri- ja seldsielo iistvõtjat. 18. urbõkuul panti Võro kalmuaian Tiganigu havva pääl timä sünnüpäävä puhul kündle palama. Tiganik sündü 1854. aastagal Urvastõ kihlkunna Vaabina vallon. Laulu sisse pant lahkõ poodisäks asot Võromaal mitu laulukuuri, tõisi hulgan Kandlõ segäkoori, tugü puhkpilliorkestriid ja oll pikkä aigu paikligu hoiu- ja lainuütisüse kassapidäjä.

Timahavva käve Tiganikulõ avvo andman Vana-Võromaa kultuurikua vidäjä Otsa Mirja, Võro instituudi direktri Padari Ivari, nimetiidrü Saarõ Evar, Võro abiliinapää Silla Sixten, Kandlõ direktri Kelbä Heiki ja ettevõtja Pindmaa Aigar

UL

«Poiss ja papa» sai kultuurkapitali aastapreemiä

Laano Triinu.

Imäkeelepääväl hõigati vällä, et Võromaa kirjänigu Laano Triinu latsiraamat «Poiss ja papa» saa kultuurkapitali latsikirändüse aastapreemiä. Tego om raamatuga, miä kõnõlõs esi põlvkundõ umavaihlõidsõst läbikäümisest ja kon otsits elämise mõnnu. Tegeläisi umavaihlõinõ kõnõ om raamatun Rāpinä muudu võro keelen.

Raamatulõ om pildi joonis-

tanu kunstnik Pikkovi Anne, päält tuu om näütlejä Orro Kalju raamadu jutu võro keeli linti lugõnu ja noid saa kullõlda helüait.ee lehe päält.

Romaanivõistlusõlõ saadõti säidse tüüd

Võrokeelidsõ romaani võistlusõlõ, mink tähtaig oll imäkeelepääväl, saadõti säidse tüüd.

No kutsutas kokko hindajidõ kogo, kiä kõik tüü läbi lugõ, ja süüküsku alostusõn andas teedä, määndse omma romaani-võistlusõ tulõmusõ. Romaanivõistlusõ kuuluf minevä aasta alostusõn vällä Võro instituut.

UL

Trüküst om tulnu kogomik Võromaa muinasjuttõga

UL

Vällä om tulnu Võromaa rahva jutussidõ edimäne raamat, kohe omma koradu immejutussõ – säändse jutussõ, kon määnestki imeht trehväs nägemä ja kuulma.

Võro instituudi vällä antun raamatun om 75 jutust, miä omma kõik peri Eesti rahvaluulõarhiivi jutussidõ andmõkogost.

«Näid om kofat joba Hurda Jakobi aost pääle nigu rahva-perändüst,» seletäs raamadu kokkosäädjä Kalla Urmas. «Ildampa omma näid kořanu filoloogi ja tõõsõ perüs tiidläse kooni seoilmaaoni välä, ku jutussidõ suust suuhtõ edesi kõnõlõminõ är häädü ja tuu asõmõl näid raamatist ette lugõma naati.»

Kalla kõnõlõs, et egäst

jutussõtüübist sai kogomiku võetus 1–3 jutust, et olõssi katõdu Võromaa esi nuka. «Mi es naka mitond juttu kokko panma ja tüütlemä, mugu sai õnnõ kobistõdus jutussidõ kiilt,» ütles tä. Kalla sõnno perrä om mõni jutt hää huuga kõnõld ja esieräline sõnavara poolõst kah, näüttes jutus tuust, ku üts soldan tiin jumala man ja mis viguriid tä sääl tege.

Kinkalõ taa raamat mõtõld om? «Kõõgilõ, kiä tahtva teedä, kuis vanastõ jutussit vai ülepää jutta üts-ütele võro keeli kõnõldi ja kumuudu mõistõti näid kirja panda,» ütles Kalla Urmas. «Nätä saasõ tuud kah, kuis tuu ao võrokiilne inemine arvas, et üts jutt võissi uman keelen kirja saia. Või õnnõ kittä, et joba Hurdalõ om saadõt väega ilosat kõnnõkiilt, a niisamadõ «kirändüslidselt»

Kogomigu «Võromaa rahva jutused I» pilte tsehkendäjä Gulgi Albert ja kokkosäädjä Kalla Urmas trükülämmä raamatuga.

säetüt kraami. Tuu näütäs, ku häste tolaigo mõistõti võro keelega ümbre kävvä.»

Raamadu kokkopandmisõs lugü Kalla Urmas läbi mitu-

sada jutust. Kotussõnime avif raamatun jonksu aia Saarõ Evar, pildi tsehkend Võromaa juuriga kunstnik Gulgi Albert, toimõndaja oll Kabuna Kaile.

Helmemõtsa pininõna

Pininõna rahvast kõnõldas, et nimä eläse väega kavvõh võõra maa seeh, muido umma inemise muudu, a pini nõna um pääh. Näide maal umma helmemõtsa, sääl kasusõ helme puu küleh nigu siin lepäurva. Sinnä käävä iks ristiinemise helmi otsmah, a ku pininõna rahvalõ kätte saava, sis nuu võtva kinni ja söövä ka är. Üte tütregu olli sääl mõtsah hinele roobinu hulga helmi, a ku naksi är tulõma, tuli pininõna rahvas järgi, vei umalõ poolõ, sääl panni keldrehe kinni, sinnä sõõdi iks näid pähkmejüväga, et hüä ramsas lääsi.

Ku sis jo olli õigõ tublis lännü, sis latsi muu pininõna mõtsa, a üts vanaimāmutsu jäi kodo. Tuu sis kuts tütregu vällä, käsk ütsile rattilõ pääle lamõda, miä aho suu iih oll; a ahi oll kütet vereväs ku hõhas õnnõ. Sis sai nuu arvu, et näid taheti ahjo kütsäma tougada. Sis ütli nimä, et: „Mi ei mõista lamõda; näüdä, kuis lamõtas!”

Sis lamõs tuu vanaimä pääle ni nimäkese ärki touksi timä hinne ahjo, a esi muudku panni pakkutulõkit, känge taasperi viiso jalga.

Sis tuli är umalõ maalõ, roobidsi viil tullõh puuhu ja rüppü helmi niivõrra ku mahtsõ, sis seol maal mõi är, sai väega rikkas kõik.

A ku pininõna tuli kodo, lõuse uma imä ahost, a tütregu olli är paenu. Sis latsi nimä takah ajama. Sai küll jälgi pääle, a jälle olli näide kodo poolõ. Sis nimä iks kai ja nuhudi jälgi, esi kõnõli, et tulnu iks umma, a lännü ei olõ. Saakina-as näil arvu, kohes tütregu lännü, mõista-as kvalõgi poolõ järgi minnä.

Võimsa relv hindä kaitsmisõs

Inemisele om hindä kaitsmisõs ant üts väega võimsa relv – mõistminõ nalla tetä ja nallast arvo saia. Om tuu sis evolutsiooniga vällä kujonu vai luuja puult kavalalõ vällä märgit, tuu olõki-i nii tähtsä. Tähtsä om, et nali avitas, näütuses sis, ku tunnõt, et nakkat murõhtamisõst ullis minemä.

Kuigi perämäidsil aastil om egäsugumast nalla tan ilman veidembäs jäänü ja mõni nali ei passiki inämb täambädse mõttõviiega kokko, mass nafasoolikut hindä seen iks vormin hoita ja kasvata. Tuud om võimalik triini mitund muudu. Näütuses võit pruuvi midägi pää pääle käändä. Ku kõik kõnõlõsõ, et keväjäväsümüs tüküs pääle, võit tollõ mõttõ ümbre käändä ja mõtõlda, et olõt kevjä hoobis puhanu ja no om aig üten muu luudusõga häitsemä naada.

Viil üts võimalus hindä miilt nalalidsõmbas saia om andsäkidõ olokõrdu ettekujotaminõ. Näütuses ku mõtlõt taa vahtsõ valitsusõ Põlvast peri ministride pääle, kiä koton omma jo aasit ütstõsõ tegemiisi nii kõvastõ maaha tennü, et üten ruumin es kujotanu näid ettegi. A no äkki istusõ nä üte lavva takan, naaratasõ tõnõdõsõlõ ja ajasõ tõõmeeli Eesti asja. Tulõ jo muigus suu pääle.

Pia alostas mahlakuu, midä ka nalakuus kutsutas. Mu meelest om õkva paras aig kõkkõ nafategemise ja nallast arvosamisõga kõudetüt tõsitsõmpa võtma naada, tulõta vanno naljo miilde ja märki vällä vahtsit. Vast kukkas sääne asi periselt ullisminekit mõnõ aastakõsõ edesi.

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molvihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja: Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee

Abitõimõndaja: Kaile Kabun, info@umaleht.ee

Keeletoimõndaja: Laivi Org, laiviorg@gmail.com

Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:
Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee

Tellmine: AS Õhtuleht Kirjastus, tellimine.ee, tel 617 7717

Tõsõ kundi otsast

Ettevõtja PINDMAA AIGAR märgotas tan ilmaasju pääle tsipa tõsõ nuka alt, ku hariligult kaema harinu oltas.

Uma rikkus

Õdagu ilda vasta kevjä edimäst päivä sõidi Talnast autoga kodo. Olõs võinu jo pääliina üümajalõ jäiä, a olf väega suur tahtminõ uman sängün maada. Hummogu, ku üles heräsi, naksi mõtlõma, ku tähtsä um, et meil um uma säng. Tuu um iks väega suur rikkus.

Kai aknõst vällä: välän paistu uma päiv, tsipakõsõ olf viil umma lummõ kah. Taipsti, et nuu umma mi uma Eestimaa rikkusõ. Ei saa jo üteldä, et muial ummi rikkuisi ei olõ, a neo tan umma mi uma.

Mõtõ lätõ edesi. Meil um olõman Uma Leht, kon mi saami uman keelen kõnõlda, kost saami ummi ja tõisi mõttit lukõ ja noidõga üten märgota. Noid mõttit, midä mõtõldas ja kõnõldas uman keelen. Viil um meil olõman Uma Mekk. Süük, miä um meile loomu-

peräline ja midä koskil muial ei olõ. Ja ku meil um tuu olõman ja alalõ, sis tollõ pääle tulõva siiä tõsõ inemise kah ja tahtva toda pruuvi.

Meil um olõman Uma Pido, kon mi laulami uman keelen. Kunnakuurõn saava üten laulda nuu, kiä egä päiv ei laula. Meil um uma instituut, kon uuritas umma kiilt ja kultuuri ja härgütedäs toda hoitma. Umma inemise, kiä loova uman keelen midägi vahtsõt.

Meil um uma festival «Aigu om!», kon meil umgi aigu maaha istu ja mõtõlda elo pääle, mõtõlda tuu pääle, kohe tan elon periselt kipõt um.

Meil um aig hindä jaos. Um olõman uma aig. Umma uma esä, imä, vele, sõsara, uma inemise. Ku mi toda umma hoiami ja ei lasõ tedä tõisil är lõrtsi, sis um meil uman riigin, uman maailman väega hää umma ello ellä.

Võro Instituudi kolmekümnendäms sünnipääväs

Mi kõigi ütime asi

KAMA KAIDO,
Võro instituudi
tiidüsnovvokogo edemiis

kirotamine ja ettevalmistus. Ma olli tuudaigu Tarandi valitsuse siseministri ja ai eesti asja, võro aša aamises mul aigu üle es jää. Seosama valitsuse kultuuri- ja haridusministri olf kadunu Oleski Piitre ja timä vei ka instituudi luumise papre valitsuse lavva pääle. Võrokeisi puult olf üts kirä kirotaja Ojala Uuno, tõisi mul meelen ei ole.

Tegelikult omgi perämine aig seo instituudi luumise aolugu kirja panda. Vana papre üles otsi, niipalfo ku näid viil alale om. Ja inemiisi mälehtämise üles kiroti, niikavva ku viil om inemiisi, kiä tuust midägi mälehtäse.

Läbi ao om instituudil olnu kuus direktrit. Edimält ja küland lühküt aigu Visela Agu ja Kasagu Enn, sis joba veidü pikembält ma esi ja Eichenbaumi Külli. Ja sis tulf Kuuba Rainer, kiä tegi absoluutse rekordi – timä olf instituudi päälük viistõiskümmend aastakka, puul kõgest instituudi eloiäst. Nii et Padari Ivarile om kõva märk ette pantu, olku miis ja tekku perrä. Kuuba Raineri aigu teti är ka kõge suuremb muutus instituudi aolun – instituudiga panti kokko neli muuseummi, niimuudu sai Võro Instituudist joba peris suur asotus.

Nüüd piät kaema aša tõsitsebat puult. Et midä instituut om jõudnu kolmekümne aastaga är tetä ja miä om jäänu tegemädä. Tiidüst ja keeleuurmist om tettü peris palfo ja peris häste. Seo ao joosul omma vällä antu suure ja põha-

ligu sõnaraamadu, õkvalt om tuleman võro keele grammatiga. Võro Instituudil tütütase tipttasemel nimeurja, kinka tegemise küünüse kavvembale aoluulise Võromaa piirest. Ja nigu seoilmaaigu kombes, om kõiki näid uurmiisi ja näide tulemuisi võimalik ka arvudist kaia ja pruuki, om olemas suur elektrooniline keelekorpus ja massina mõistva esi tõlki teksti võro keelest ja võro kiilde. Kõik neo aša ei ole muiduki instituudil ütsindä tettü, a kuuntüün tõisi tiidüsasotuisiga, innekõkke Tarto Ülikooliga.

Tiidüsasotuisi tüül om olemas ka tõne puul, tuud nimekedäs arenduses. Esiki näide ammetlik nimi om «tiidüs- ja arendusasotus». Arenduse ala kuulus kõik tuu, midä uurmise tulemuisiga egäpäävälõn tetä saat. Võro Instituudi jaos tähendäs tuu näütuses keeleoppuse raamatide välläandmist, oppajide koolitamist, opikavvu vällätüütämist jne. Suur jago arendustegevüst jääs muuseume pääle, kink põhitüü om Vana Võromaa kultuuri kokkõrjamine ja inemiisile tutvastegemine. Ka seo tüü tulemuisiga ei ole Võro Instituudil midägi häbendä.

A nüüd tule seo juubelijutu rassemb jago. Lisas hariligu tiidüsasotuse tüüle ja tegemisele om Võro Instituudil viil üts ülesanne – olla hoolen ja saista tuu iist, et võro kiil ja kultuur püsümä jääs ja vällä ei koole. Säänest ülesannet ole ei ütelti tõsel Eesti tiidüsasotusel. Samasugune ülesanne om olemas muial maailman mõnel säändsõl tiidüsasotusel, kink päämine tüü ja tsiht om mõne väiku ja häõmisohon keele ja kultuuri uurmine. Näütuses või tuvva Friisi Akadeemia Hollandin. Säändsõ asotuse uurva kiilt ja kultuuri iks tuusjaos, et näid elon hoita. Mitte tuusjaos, et uurmise tulemuse koheki suhvlile vai rioli pääle panda ja üteldä, et olf meil kunagi sääne kiil.

Ja keele püsümisega omma aša katsipiten. Ütelt puult om nigu häste: rahvaloendusõl ütlesõ kõrrast inämb inemiisi, et nä mõistva võro kiilt, võro kiilt omma vällä antu suure ja põha-

aidun, võro keelen kirotedäs muusikat ja näütemänge, võro keele pruukmist kitvā ja julgustase kõiksugu sildi ja kleepsu, võro kiilt pruukva ettevõtja, kiä umale reklaami tegevä.

A egäpäävadselt pruugitas võro kiilt kõrrast veidemb. Kolmekümmend aastakka tagasi olf esihindäst mõista asi, et Võro liina poodin sait kaupmehega uman keelen asju aia. Vai et bussijuht kõnel sukka võro kiilt. Vai tohtri vai politseinik vai valla-ammetnik. Nüüd inämb nii ei ole. Seo om suur vidämine, ku poodin kiäki su võrokeelidse jutu pääle uman keelen vasta kõneles. Viil hullumb – ütsjago nuuri ei saa keelest inämb arvo ka. Mul hindäl olf sääne juhust, ku pentsujaama näitsik es saa arvo, midä tähendäs sõna «tõne». Ka tiidüsuuringu näütuse, et midä nooremb inemine, tuud kehvemb keelemõistmine. Ja keele tulevigu jaos tuu midägi hää ei tähendä.

Nii et keele kaomine lätõ iks edesi huulmada instituudi tüüt ja tegemisest. Kas sis Võro Instituut om umma tüüd halvaste tennü? Ma esi küll niimuudu ei arva. Tegelikult omma instituudi inemise tiillukeisi võimaluisi ja väikese rahaga perädü suure tüü är tennü ja tegevä iks edesi. Hädä om lihtsale tuu, et vastajõud om nii kistumada suur. Seo üleilma jõud, miä pand inemiisi üttemuudu kõnelema, üttemuudu mõtlema ja esiuma kiilt ja kultuuri är unehtama. Tuule jõule vastasaismises jääs instituudi jõust ütsindä veitüs, tan olnu vaia palfo inämb riigi ja umavalitsuisi ja kõge ütiskunna api ja tuke.

Ku mi tahami, et mi kiil ja kultuur alale jääs, sis ei saa luuta ütsindä Võro Instituudi tegemiisi pääle. Umbes nii, et keele pätmisega tegeles instituut, a meil hindäl om tõisi ja tähtsambit asju tetä. Ku mi tõtest tahami võro keele püsümist, sis piät taal asäl takan olemas mi kõigi ütime tüü, tegemine ja tahtmine. Mi jaos om põra seo keele pätmise võimalus viil olemas. A ku mi nüüd aša käest är lase-mi, sis mi latselatsil inämb taad võimalust ei ole.

RAHMANI JANI PILT

Imäkeelepääväl, 14. urbõkuul and Võro instituut üten Võromaa ja Põlvamaa arõnduskeskusõga Põlva koolin kätte timahavadsõ võrokõisi Hindätiidmise avvohinna. 2025. aastaga preemiäsaja omma Põlva kuul, Võro valla latsiaia Lõunapärilid Väimälä maja, Pulga Jaan, Kääpä kuul ja Lasva latsiaid Pargihaldjas. Päält tuu saiva tenokirä Ermeli Meril, Hääle Kaire ja ansambli Kõhukesed. Pildi pääl omma kuun nii avvohindu saaja ku välläandja.

Võro instituut tähüst 30. sünnüpäivä

RAHMANI JAN

Riidi, 21. urbõkuu pääväl tähüst Võro instituut ettekandöpääväga umma 30. sünnüpäivä. Võro Kandilõ kultuurimajja oll' tõi küläliisi siän võrokõisi tervütämä tulnu Eesti Vabariigi president Karisõ Alar.

Päiv alosť Parksepä latsiaia latsi võrokeelidse laulukavaga. Pidopäävä edimädsen jaon saiva sõnna instituudi direktri Padari Ivari, president Karisõ Alar, instituudi tiidüsnõvvukogo päämiis Kama Kaido ja tiidüsnõvvukogo liigõ akadeemik Pajusalu Karl.

Ettekandidõ vahepääl näüdäti kattõ vahtsõt Võro instituudi välläannõt: savvusanna lavvamängu ja jutusidõ kogomikku.

Edesi kõnõli instituudi tegemiisist Otsa Mirja, Saarõ Evar, Jüvä Sullõv, Fastrõ Mariko ja Uguri Kadri. Päävä lõpõti instituudi sõpru ja kuuntüüseldsiliidsi tervitüse. Pidopäävä juhi olli noorõ võrokõsõ Raju Eliisabet ja Saarõ Hipp.

Pilte pääl:

1. Jutuhuun omma Eesti Vabariigi president Karisõ Alar, Võro instituudi direktri Padari Ivari ja Kandilõ kultuurimaja juht Kelbä Heiki.

2. Savvusanna lavvamängu näütamine. Projekti vidäjä Piiri Helen kesken ja pidopäävä juhi Raju Eliisabet ja Saarõ Hipp viiri pääl.

3. Parksepä latsiaia latsõ, kiä lauli võrokiilsit laulõ.

4. ja 5. Inemise saalin ettekandit kullõman.

RAHMANI ELO PILDIT

Priinime lugu

Rubriigin kõnõldas perekunnamimperiolõmisõst ja tähendüsest.

Tagamets ja Hinterwald

Tiatripäävä puhul võinu kaia priinimme Tagamets. Nimel om Eestin 36 kandjat. Säändsel kujul om nimi tegünü küll 20. aastagasaal, a juurõ omma pikembä.

1921. aastagal Petserimaal Irboska alõvin võtsõ Maapoolõ päält peri nuur miis Osvald Hintervald vahtsõ eestistedü nime Tagamets. Irboskalõ oll' tä tulnu Haani vallast, 1930. aastil oll' tüün Petseri politsein ja elu lõpun elli USAn.

Eestistämisel 1935–1938 vöti vahtsõ nime Tagamets kats perekunnamime Hintervald kandjat Haani vallan ja üts Saru vallan. Viimätses om peri ka näütlejä ja lavastaja Tagamõtsa Tarmo nimi.

Eestistämise vötti nime Tagamets ka nime Ankerstok kandja Aaspere vallan, Tittmann Pada vallan ja Tomband Varangu vallan, kõik Virumaal.

Võrumaal Tagamõtsa iin käünü nimi *Hinterwald* (saksa keeli 'takan, tagumanõ' + 'mõts') omgi õnnõ Rõugõ kihl-

kunna nimi katõst eri paigast. Rogosi mõisan panti taa Hanija Hindu Tanila (*Hinto Tannil*) perrätulõjilõ. Tannil oll' olnu kerigu vüürmündri ja vast sõs saksõmb miis, et pastor Marpurg tulõf timä esä edenimest *Hinto* saksakeelidsõ Hinterwaldi. Rogosi Hinterwaldi lätsi edesi ka Haanilõ, Munamäe tornivaht Tagamõtsa Eduard oll' säält suguvõsast, jutu alustusõn mainitu Osvaldi veli.

Vana-Roosa mõisan panti taa nimi (hingelugõmisõn *Hinterwald*) Mõtstaga külä edimädsel perekunnalõ, kinka varatsõmb lisanimi oll' Tati. Kõik olli sõs 18. aastagasaal elänü Tati Jaani (*Tatti Jani*) perrätulõja. Priinimi saadi muiduki Mõtstaga külänimme saksa kiilde tõlkin. Mõtstaga külänimi ilmu dokumentele 1684, peremehe *Mettstack Bertus* (Pärtüs) ja *Metstack Jahn* (Jaani). Mõtstaga talu kuuluva Vana-Roosa Mõisakolka, mitte Tagakolka, a olliva sõski Mõisakolga suurõ Varstu külä suhtõn tõsõlpuul mõtsa.

Hintervaldi eestistämisi oll' tõisigi. Tsooru vallan vöeti Helk (säält perrest oll' aolulanõ Helgi Vello), Roosa vallan Männistu, Krabi vallan Hint-salu, Laitsna-Rogosi vallan Hiiemaa.

SAARÕ EVAR

Filmi «Seatapp» perämäidsi võttit uudistaman

URMI AILI

Lätsi uma vana sugulasõ poolõ küllä, selle et timä puul pidi naatama filmivõttit tegemä.

Õdagu tulliki jo mõnõ mehe ja sai lauta võrguga päält kinni pantu kanaaia paika. Järgmädses päävä hummogu vuursõ kot-talõ lõpmalda pallo autit ja mitmit bussõ. Terve nurm sai näid täüs. Nii osatäütjide ku muu rahvaga olle kokko 40 inemist, lisas näile viil päältkaeia.

Kõgõ edimäne murõ oll', et lauda iin ja moro pääl olli kõik tiiraa pallas sulanu. Naati sis kelkõga maja takast, kohe lõunapäiv ei paistu, lummõ kokko vidämä. Üttegi palast kotust es tohe moro pääl jäiä, kuna kirän oll' talvinõ tegevüs.

Ku kõik lumi veetü, tuudi kana ja hani ku edimädsel filmistaari lauta võrgu ala aia-kõistõ. Et seo osa alapäälkiri oll' «Vanaema maja», sis lätsiki vanaimä latsõlatsõga majast üle lumidsõ moro lauda mano, kon naas pääl põhitegevüs. Ma ja viil paar sugulast ollimi tarõn ja vahtsõmi aknõst väl-lä, mis sünnüs. Et täpsembähe nätä, võtimi binokli appi. Väe-

URMI AILI PILT

Sugulasõ maja, mink man filmivõttit tetti. Maja ette veeti filmmise jaos kõvastõ lummõ kokko.

ga põnnõv oll'.

Meile panti lavva pääl raadiosaatja, läbi mille mi kuulimi, mis välän kõnõldas. Ku jo naati ütlemä «Stopp, vaikust, võte», sis mi küküti kõik lavva ala, et meid aknõst nätä ei olõssi – muido jäät viil kaadrihe. Egäs juhust tetti duublit kah, et peräst kaia, määne kõgõ parõmb sai.

Ku moro pääl ja lauda man võttõ är saiva ja muialõ tii pääl minti filmmä, pässimi mi kah tarõst vällä kavvõmbit asjo kaema. Produutsent tegi mul-lõ ekskursiooni noidõ uhkidõ

bussõ ja massinidõ mano. Sääll olle helitehnikide ja valgus-meistride massina ku ka tsõõrõ pääl söögimaja.

Kõgõ huvitavamb oll' suur buss. Sisse minnen rippu ütlen otsan puio pääl näütlejide rõiva, osa topõlt. Et ku likõs saat, om võimalik õkvalt samasugunõ sälgä tõmmada. Keset bussi oll' peeglide iin pikk grimmi-laud, kon muido ilosas tegemise aša pääl. Bussi tõsõn otsan oll' osatäütjide valmis säädmi-se ja uutmisõ kotus. Muidoki oll' platsi pääl kats vetsu kah, kon vaesõkõsõ pidivä külmäga

käumä. Ei olõki taa näütlejide elo nii kerge, ku paistus.

Sis sai ma viil kaia paprõ pääl paika pantut pääväplaan-ni. Sääll oll' liss tegeläisi ja näide abiliisi nimmile kelläao päält kirja pant, ku pallo võit määndsegi võttõ pääl aigu kuluta. Kõik oll' vällä rehken-det ja pidi käümä ku kellävärk.

Õdagu, nigu lõpuaig kirän, oll' viimäne ku üts massin plat-si päält kaonu. Vot oll' täpsüs!

Mu jaos oll' kõik päiv ku illos unõnägo, midä ma es olõ var-ramba nännü. Kes sis ei unista-si näütlejit ja kinotegemist nii lähküst kaia.

Filmi «Seatapp» võttõ olliki inämbjaolt Lõuna-Eestin esi paigun. Tegijä käve inne väe-ga pallo kotussit läbi ja otsõva pasvit.

Sugulasõ puul filmmisel saigi tähtsäs tuu, et täl om ala-lõ väega pallo vanaaigsit huu-nit, nigu vanastõ suurõ talo vällä näivä. Huunidõ vaihõl laiutas mitmõsaa-aastanõ tamm ja liss toolõ kasus pallo noorõmbit kähärit puid. Maja man om suur uibuaid ütlen marapuhmõga.

Filmi valmis tegemisega lätt viil aigu, a tulõva aasta saa tuud joba kimmähe kinon nätä.

Tsianaha vidämine

HILLEPI EINAR

Kõikilõ tutva laulusõna ütles, et Haani miis vidi lubja-kivve, vidi õkva kolm päivä Võrolõ. A tiidjämbä mehe omma kimmä sõnaga vastata kostnu, et nuu sõna olõ-i õigõ. Ütski Haani miis olõ-i nii ull, et kivi är and. Tuu, kiä periselt kivve vidi, olf hoobis Kasaritsa miis olnu. No kiä tuu tark miis nüüd olõssi, kes õigusõ paika pand? Las tulõ vällä ja ütles.

A tiidä om kimmäle tuu, et Kasaritsa kandih veeti vähämbält üts kõrd viil. Ja veeti viltu. Kasaritsa miis olf kangõ tsikopidäjä. Tsiapahah olf täl mitu kärssä kuuh. Eläjä söövä pallo, a süük tulõ töösõst otsast sitana vällä. Sis tulõ tuu kraam pahast vällä vitä. Või tuu om jälle tüü, rassõ ütsindä tetä. Mõtõl sis Kasaritsa miis talgo tetä, et paht kipõmbalõ puhtas saia. Kutsõ külä päält kõvõmba mehe kokko ja naksiva talgo kõrrah sitta põllu pääle vidäma. A joba edimädse kuurmaga lätõ tsipakõsõ nühä, asi nakaõ mõtsa poolõ kiskma. Tulf vällä, et sita asõmõl vidivä laisa talgolidsõ uma moka viltu ja naksiva hoobis tsianahka vidäma. Alostusõs olf peremiis maru pahanu, et appi tulnu tüümehe säändse tsiatembu tei – ilosa tüüpäva hukka lasi. Kai iks tükk aigu ütelt ja töösõlt puult maru pahatsõlõ säändsele kuormalõ viltu. Sis näkk, et olõ-i iks hää plaan tõisiga vimma vitä, rehmas käega ja nakaõ tsia-

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

naha vidäjädega kampa. A tuu es olõ ülepää hää mõttõkõnõ.

Nigu üteldüs sai, es tulõ tuust talgoasast inämp määnestki hääd nahka, kõik lätõ mokka. Mitmõ mehega ja viil peremehe hindä iistvidämidsel veet tsianahk vinnü jo umbõlõ ullimuudu vällä. Üts immis nakaõ tuupääle tsiapahah suurõ helüga ruigama, käändse hanna kimmäle rõngahe ja püürdse hääst meelet sällüle mua sisse. Neli sõrga taiva poolõ nigu ahtra lehmä tagomadsõ jalaga ümb-

re lüüd nüsspupink. Tulf vällä, et mua sisse käändse tuusama tsiga, kelle nahka olf vidäma naatu. No näet, kos iks vahepää või viltu vitä! A tsiga esi ulli pääga arvas, et täl hoobis vidi. Pruusõva talgolidsõ nüüd kül hää, kül halvaga tuust viltu-vidänüst kuurmast jako saia, a vällä vinnünü nahka inämp kuikina mua seeh mõnust ruigavalõ tsialõ sãlgä es saa. Ei saa tsika mua seest kätte, ei saa inämp kuikina edesi vai tagasi vidämiseest hääd nahka.

kah es piä kiviga kiroutama. Mi nali juusksõ vett vidäma.

Tulli koolist kodo, miil hapu, et koolin nali untu lätõ. A süä kripõldõ õks nalla tetä. Märgodi, et vaia imäga asi lõpulõ viä.

Tsurmõ kadonu vanaesä röiva sãlgä – suurõ kalihveepüksi. Tõmpsi nuu nõõriga kinni. Topõ sãlgä pindsagu, miä juusksõ maadpith takah, ja viil kirsavoi jalga. Ma näi vällä umbõs lilliputlasõ muudu. Esi märgodi, et imä kimmähe hiidüs, et vanaesä om kalmuaiast kotoh käümäh. Hiile vüüruseussõst

vällä ja kõõgi ussõ taadõ, säälkoputi. Pini naas haukma.

Vaihõpääle niipallo, et pini olf võõrilõ väega kuri. Mõnt olf esiki mi nägemädä purnu. Ümbretsõõri olliva meil kimma aia, säält tä vällä es päse. Krantsi peimi tuuperäst, et tä mõistsõ häste karja kaitsa. Esiki peris ütsindä olf tõõnõkõrd kafah.

Nigu ma kõõgiussõ vallalõ tei, olf pini mul külh. Tä es tunnõ minno är. Mul olli püksü puru ja tükk lihha ripõndõ jalast. Nalla asõmõl tulf hoobis ikk.

Kõgõ hullõmp pauk olf viil iih. Ummakõrda nakaõ jo triangli pääle Kasaritsa mehe tõisi tsikuga. Nu teivä umakeskih tsiatembu, vissi vällä vinnat nahaga tsia pahast vällä. Võisi õkva üldä, et töösõ tõmpsiva immisel naha üle kõrvu. Ja vällä visati muanõ immis tuuperäst, et Kasaritsa mehe muido tark tsiga mõista es seokõrd kõrralikult umma tsianahka hoita. Iks nii, kuis kõrralik ja tark tsiga tegemä piät. Tä põrgulinõ vei jo hoobis uma naha ulli pääga turu pääle, lassõ miihil tsiamuudu tsianahka vitä ja vinnada.

«Vällävinnünü nahk istus nüüd nigu satul tsia sãlgä! Säändsest tsiast inämp hääd nahka ei saa,» olf vana kuldilühkene rõhãhtüs rüä seest, ku küsti, mille täl kärss viltu om ja muadsõ immise poolõ ülepää es kae.

Kasaritsa miis mõtõl nüüd, et ku vähägi jõvvassi ja saasi, sis võtassi hassaku ja kütäsi tsianahka vidänü talgolidsil naha kuumas. A midä sa kütät, ku esi leit kah jo kampa ja nüüd om tsianahk ütehkuuh viltu är veetü. Peris sügävale mõtsa poolõ. «Ulf olli, et esi lasi hinnäst nõnnapith vitä,» pobisi Kasaritsa miis hindäle habõnihe. Sitt vidämãldä, tsiga pahast vällä visat, ütesõnaga kõik asõ omma viltu veetü! Vidi sis Kasaritsa miis hinnäst vidämãldä sitaunigu pääle istma, viltuveetüisi pikki mokkõga. A Haani mehel tuust aost saadik miil hää. Vidä iks, ku umma nahka ei piä vinnütämä ja Võrolõ vidäma.

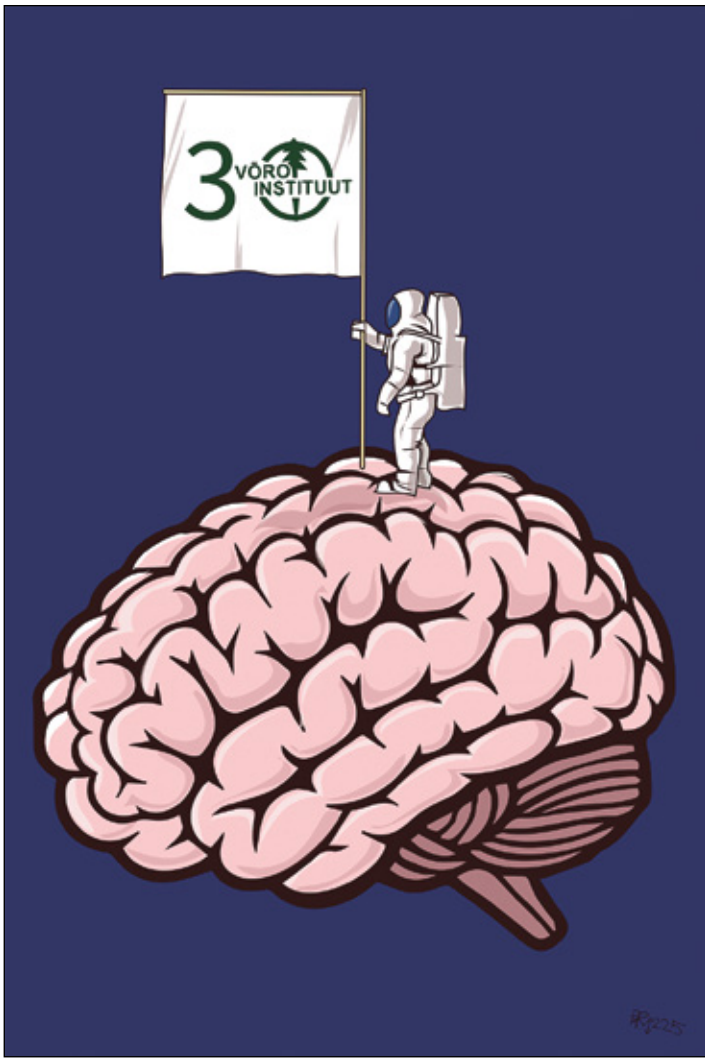
Imä pikkä aigu tohtõrd mu jalga, inne ku asja sai. Täämbãd-sel päävälgi om viil arm tunda. Pääle taad «nalla» tei kõgõ nii, et ku koolist tulfi ja pini tarõh olf, lasi täl ussõpilust hindä är nuhuta ja sõs viil julksi tarrõ minnä.

Ildampa imä kõnõl, et tä olf õks minno hiitünü külh, arvas, et vanaesä vaim ilmu lävepaku pääle ja selle nakaõ pini rüük-mä. Nii et nali lätõ õks poollõnistõ kõrda külh, õnnõ läbi valu ja silmãvii.

LIIRA SINGA

Parm tsuskas

Nalapildiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Võro ajo.

Tossu Tilda pajatus

Aprilinali eläjäriigist

Olff illos varrakeväjäne aig. Lätõ lehetoimõndustõ tüüle ja kai kallõndrist, et õkva tulõ edimäne mahlakuud. Sis kiro-tõdi iks lehte edimädse aprili puhul egäsugumaidõs nalajuttõ ja ma sai arvo, et piäsi kah üte jutu kiroutama.

Mõtligi vällä luu, miä sündü eläjäriigin, ja kõik tegeläse olli eläjä, ahvi ja töösõ. Miä säälk jutun täpsese toimu vai tetti, toda ei olõ mul inämb meelen, olf lihtsãle üts vällämõtõld jutukõnõ.

Lugõjidõ vastavõtt jutukõsõ-

TOSSU TILDA

Muda Mari pajatus

Trump om hark

Ma kuuli raadiost, et otsitas Eestit trumpi. Otsitas vahtsõ vällä-päsemist 21. saandi edimädse veerandi välläkutsõtõlõ. Või saata ummi arvamiisi, miä om tuu kimmäs asi, mis meid siin eloh hoit vai kuis elo parõmbas läässi. Vai kuimuudu hääd pöörähüst mitte raisku laskõ.

Om pakut, et mi trump võissi

olla Eesti naanõ, kiä tulõ kõgõ toimõ. Ku kaardimãnguh om kimmäs trump süämekujolinõ hark vai ärtu, sõs inemiisi jaos kah om süä iks viil kõgõ tähtsãmb. Inemisel piät süä olõma õigõ kotosõ pääl. Sa võit olla rikas vai vaenõ, tark vai ull, a sa piät olõma hää inemine. Selle om hark kõgõ tähtsãmb mast ja trump.

MUDA MARI

Latsilõ

Vastus saada üte nädãli Joosul meiliaadrõssi pääle latsinukk@umaleht.ee vai postiga: Uma Leht, Tartu 48, 65609 Võro.

Vastussõ mano panõ kirja uma nimi, vannus ja kimmähe ka postiaadrõs. Vastajidõ vaihõl loositas vällä võrokeelitsit välläandit. Latsinukka tugõva Võro instituut ja Võro selts VKKF.

Minevä kõrra vastus: 7 õigõ, 5 võissi vastust.

Avvohinna saa HILLAKU KAUR (3) Parksepäst.

Täämbä om üts rahvidõvaihõlinõ päiv. Mis päiv? Ku täüdat ristsõna är, saat teedä'!

Uni tulõ, uni tulõ
ja pand süäme saisma,
hävakundi pääle kasos
valgõt ristikhaina.

Merca

Hää Külli!

Olõmi mõttin sukka,
ku saadat är uma imäkese

EHTE ELBE

Võro instituudi ja Võro seldsi rahvas

Telli
Uma Leht!

6 kuud – 9 €, 12 kuud – 18 €,
e-arvõ püsिमassuleping 1 € kuun.

tellimine.ee/umaleht,
tel 617 7717.